

El testament i l'inventari de béns del pintor barceloní Pere Crusells (1744)¹

Santi Torras Tilló

C. Comte Jofre, 17. 08205 Sabadell

Resum

La història de la pintura catalana dels segles XVII i XVIII encara no és prou coneguda. És el cas del pintor Pere Crusells (1672-1744), del qual fins ara se saben ben poques coses. Gràcies a haver trobat el seu testament i posterior inventari de béns a l'Arxiu de Protocols de Barcelona, es pot saber amb precisió la data de la seva mort, el 1744, fins ara considerada cap al 1742. Gràcies també a aquest document, es tenen per fi notícies d'una sèrie de pintures i dibuixos que enriqueixen notablement el seu catàleg d'obres.

Abstract

The silversmith Damián Zurreño and his works for the Monastery of Montserrat (1678)

The history of Catalan painting in the 17th and 18th centuries is not yet very well known. This is certainly the case of the painter Pere Crusells (1672-1744), of whom very little was known until quite recently. Thanks to the discovery of his will and subsequent inventory of assets in the Archive of Protocols in Barcelona, we know the precise date of his death in 1744, which until now had been claimed as 1742. Thanks also to this document, we have finally become aware of a series of paintings and drawings that considerably enrich his catalogue of works.

El dia en què els historiadors de la pintura catalana del segle XVII tinguin prou matèria d'estudi, fonamentada en l'anàlisi suficient d'obres conservades, es trobaran molt probablement davant la possibilitat de distingir-ne amb claredat l'evolució de formes i continguts, de fer-ne una periodització convincent i a l'ús, una sistematització didàctica i segurament simplista com sol ser el plantejament dels manuals d'història de la pintura, cosa, però, bastant útil al cap i a la fi, especialment per la virtut òbvia d'anar emplenant les enutjoses llacunes bibliogràfiques de la nostra cultura. Mentre això no s'esdevingui –i encara som ben bé als prolegòmens– a molts investigadors ens continuarà semblant que el poc que sabem de la vida i l'obra de Pere Crusells és una fita *ante quem*. A dia d'avui difícilment ens podem sostreure de les reiteratives observacions dels historiadors de l'art que, arran de les interpretacions de Folch i Torres i Cèsar Martinell, successivament han emplaçat la *Diana* (1725) del Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC) en una més que nebulosa zona limítrofa, expressió darrera de la sempre discutible i problemàtica necessitat de periodització estètica; la pràctica majoria de resums d'història de l'art català la reproduïxen a tall de frontera entre l'art de l'època del Barroc i el de l'època de la Il·lustració. Malgrat l'evident superficialitat del convencionalisme, no cessa el pressentiment que allí comença o acaba alguna cosa que va força més enllà de l'ús, servitud o imitació de la pintura francesa d'època borbònica, especialment si l'espectador té en ment la pintura catalana del segle anterior. En poques ocasions la pintura catalana d'època moderna deixa sentir que la “*moda*” és ja tota una altra, amb tot el que aquest terme duu implícit.

Evocar Crusells en aquest context és un exercici equivalent al d'evocar en el camp de les lletres a Antoni de Campmany i Monpalau (1742-1813), amb la voluntat de guaitar en les seves agudes apre-

ciacions el passat, present i esdevenidor d'una canviant ciutat de Barcelona; i, això no obstant, d'aquest exercici retòric en podríem dir que és com a mínim desigual. A diferència del lloreat Viladomat, de Crusells i dels pintors de la seva generació en sabem poquíssimes coses; el nombre d'obres que li són atribuïdes i reconegudes amb certesa són per ara les tres conservades en museus públics (dues al MNAC i una miniatura amb el retrat de Carles II al Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona), a les quals ara cal afegir les quatre estacions en forma de retrats femenins conservats en una col·lecció privada, obres aquestes darreres que de manera un tant sorpresiva il·lustren l'aparat corresponent a la pintura del segle XVIII en el volum novè de l'*Art de Catalunya* d'Edicions L'I-sard² i que explícitament ens recorden la *Diana* del MNAC. Tret d'aquest detall, Joan Bosch Ballbona i Francesc Fontbona han estat els estudiosos que darrerament s'han ocupat de comentar i analitzar les obres de Crusells de forma més pormenoritzada.³

Els aspectes biogràfics de Crusells també pateixen unes llacunes de proporcions similars al volum d'obres conservades, en moltes ocasions restringits a les poques ratlles incloses en el manuscrit número 16 de la Biblioteca de Catalunya –un volum factici de notícies diverses i biografies d'escriptors ordenades de forma alfabètica, escrit en castellà i signat per Josep de Vega i Sentmenat amb data de 1735⁴– informacions aquestes que, juntament amb la ratificació d'Antoni Ponz (1788)⁵, a Fontbona li permetien atribuir a Crusells el gran quadre de *Vinguda de l'Esperit Sant* (anteriorment atribuït a Viladomat) (Fig. 1) i un èxtasi de Sant Francesc anònim fins a dia d'avui, procedents el primer de la capella del Roser del desaparegut convent de Santa Caterina i el segon del convent de caputxins, obres recuperades a Barcelona el 1835 per l'escola de dibuix de la Junta de Comerç, que actualment pertanyen a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi i estan en dipòsit al MNAC. Com a conseqüència d'aquesta atribució també passaria a Crusells l'autoria d'un full de dibuixos indubtablement preparatoris per al quadre de *Vinguda de l'Esperit Sant*, conservats també al MNAC i procedents de la col·lecció Casellas. D'ací que la troballa del testament i el posterior inventari de béns del pintor aportin ara noves dades a la seva biografia. En primer lloc ens permet establir amb precisió la data de la mort, esdevinguda el dia 24 de febrer de 1744 cap als setanta-dos anys d'edat. Abans, però, el pintor, de resultes de la seva malaltia, havia fet el testament a 14 de febrer del mateix any per ser lliurat al notari cinc dies més tard; el dia 21 va afegir-hi un codicil i ja difunt i enterrat fou publicat el dia 26; dos dies després s'aixecava l'inventari de béns a instàncies dels marmessors.

Segons es desprèn del testament, el matrimoni de Crusells semblava no haver tingut descendència, com a mínim no hi és esmentada; les beneficiàries dels seus béns foren les nebodes de la seva muller Agnès Casanovas, filla del pintor Onofre Casanovas, aleshores ja difunta i enterrada a la parròquia de Sant Pere, on també volia ser enterrat Crusells. De les quatre nebodes (Maria, Teresa, Francesca i Gayetana) la beneficiària principal fou Maria Casanovas, a qui Crusells en el codicil augmentà la dotació de diners fins a les dues-centes lliures, com a recompensa per les atencions rebudes durant la seva malaltia; a més d'aquests diners li féu donació particular d'un quadre de l'Ecce Homo que anava acompanyat d'un apostolat format per 14 quadres petits (12 apòstols més els retrats de Crist i Maria) i d'una imatge de Nostra Senyora de Montserrat; quadres que probablement el pintor tenia en especial estima ja que eren emmarcats amb guarnicions daurades; aquestes pintures havien estat traslladades a la casa de la seva neboda Maria, on Crusells passà els seus darrers dies.

D'interès són també les fundacions i aniversaris perpetus que instituí en diferents esglésies de Barcelona (a la mateixa parròquia de Sant Pere, on havia d'ésser enterrat, a l'església de l'oratori de Sant Felip Neri, a l'església del convent de Sant Francesc de Paula i a l'església de Santa Maria del Mar),

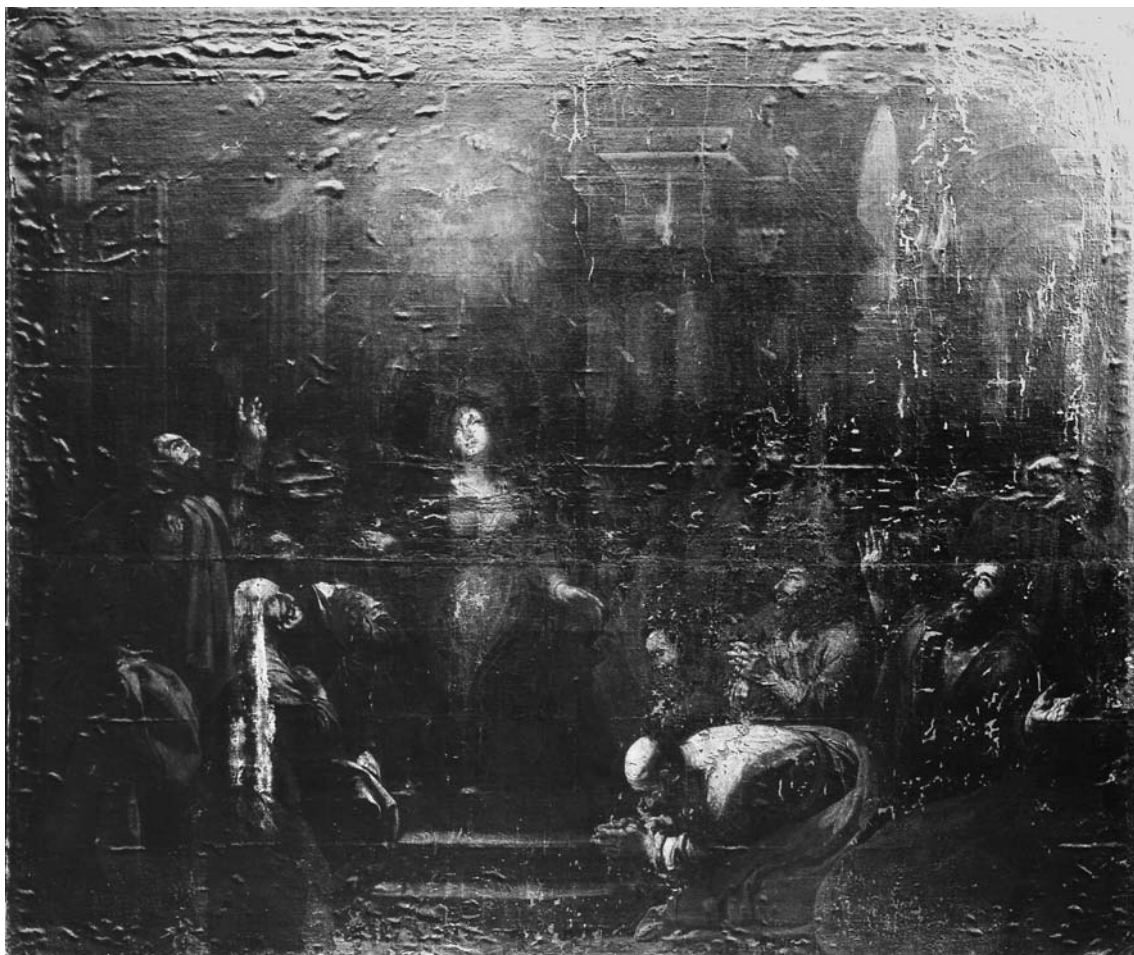

Fig. 1. Pere Crusells, *Vinguda de l'Esperit Sant*, s.d. RACBAS, inv. 895. Dipositat al Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC 11615).

per a les quals deixà més de set-centes lliures a cens. La fundació de Sant Francesc de Paula es feia igualment en sufragi pels seus col·legues d'ofici en la festivitat de sant Lluç, una dada aquesta que també esmentava Josep de Vega i Sentmenat i que –segons diu– li havia estat comunicada “de boca de Tramulles”, molt probablement un dels pintors de generació posterior a Crusells, en Francesc o Manuel Tramulles (1717-1773 i 1715-1791, respectivament); la ratificació d'aquesta notícia en el testament de Crusells sembla que pugui donar patent de credibilitat a la seva succinta biografia; no obstant això, altres dades, com la ceguesa del pintor, no són comunicades en els documents notariais. Tot i que no és en absolut descartable, és possible pensar que Crusells hauria estat actiu en el negoci de la pintura fins a una edat prou avançada; entre els deutors esmenta al pintor Joaquim Feu, que aleshores li devia 25 lliures per algun negoci no especificat de l'any 1742, i en l'inventari de béns *postmortem* s'esmenten diversos quadres de Crusells que havien estat a casa del fuster Lluñell per a la seva venda. Tot i amb això no sembla que en aquella època fóra una persona de gran fortuna econòmica; la major part dels diners destinats a les fundacions i a les seves nebodes havia de sortir de la venda de la casa del carrer de Sant Pere Més Alt; de diners en metàl·lic només se li trobaren 31 lliures i 14 sous, poca cosa si és que de debò fou un pintor cortesà ben pagat, tal com afirma Josep de Vega.

Pel que fa a l'eloqüència de l'inventari de béns del pintor, és més aviat decebedora. Si hem de creure al peu de la lletra el protocol notarial, haurem de concloure que la casa de Crusells al carrer de Sant Pere Més Alt era aleshores pràcticament buida, s'hi esmentà tan sols una taula, un banc respatller pintat, una mampara, una escala de fuster, setze testos de ceràmica per plantar flors i 19 pintures, tot plegat bastant tronat. Els quadres inventariats eren tots de temàtica religiosa a excepció de vuit quadres profans; dos països “per la cuyna”, una sèrie de quatre quadres amb la representació de les quatre estacions i dues Dianes (“Item dos quadros ab las pinturas de las dos Dianas, ab guarnició jaspadas, usats.”), obres que difícilment es puguin identificar amb la *Diana* del MNAC, donat que indubtablement es tracta aquest d'un retrat d'encàrrec, potser d'alguna dama de casa noble barcelonina. Tot i amb això la indefinició de l'item és molt gran i podria admetre moltes interpretacions. Alhora no és en absolut descartable la més que possible proliferació del tema en el repertori artístic de Crusells.

Encara hi havia alguna pintura més a la casa de l'hereva del pintor, cinc quadrets (tres dels quals eren retrats) a més de l'apostatol, Ecce-Homo i Nostra Senyora de Montserrat especificats en els codicils com a donació particular a la seva neboda; i tret d'una escultura votiva i d'un bagul vell ple de carettes (cosa que apuntaria a l'habitual dedicació dels pintors barcelonins a la feina prosaica de pintura de màsques ordinàries de carnestoltes) la resta de béns detallats eren ja roba, mobles i utensilis domèstics en absolut propis d'un artista exitós i acomodat. Tampoc hi són esmentats els omnipresents estris mecànics de pintor (pinzells, models, teles en blanc, pedra de moldre, etc.) així com els intel·lectuals (gravats, llibres, dibuixos, traces o instruments). Si per un cantó el testament i altres disposicions ens podien fer pensar que Crusells hagués mantingut la seva activitat fins a edat avançada, el laconisme del seu inventari de béns ofereix indicis del contrari. L'advertència final dels escriptors del notari sobre la continuació de l'inventari de béns (“...no.ls continuam per ces hereditari del dit difunt per haver-ne fet llegat a la dita senyora Maria García y Casanovas, sa neboda...”)¹ fa suposar l'existència d'altres béns de Crusells indestriables dels propis del matrimoni de Maria Casanovas i Juan García Recio, un interrogant accentuat per l'absència del document d'almoneda que sol continuar tot inventari de béns de l'època. En definitiva, el protocol que sol referenciar d'una forma més o menys aproximada la cultura i fortuna de l'artista és en aquesta ocasió poc revelador, i ens deixa vius no pocs interrogants i paradoxes, com el fet que les seves fundacions no coincideixen amb les esglésies on els testimonis d'èpoques posteriors van emplaçar les seves obres més dignes de memòria. Tampoc hi ha el menor rastre d'austriacisme en béns, llegats o persones vinculades a la seva família, cosa més aviat impròpia de qui havia viscut de prop un episodi tan convuls de la història de Catalunya, sens dubte profundament impactant en la trajectòria vital del pintor, com en la de qualsevol altre artesà barceloní obligat a suportar els setges de la primera dècada d'un segle infaust; ni tan sols un ínfim quadret de l'arxiduc Carles pintat en una pesseta, pràctica miniaturista que Josep de Vega li recordava. Davant d'aquesta evidència sona finalment fúnebre i lapidària la dotació per la festa dels pintors a l'església de Sant Francesc de Paula, “música de ciegos en lo officí, y en la ciesta de la tarde, cera competent en lo altar”.

Apèndix documental

1. Arxiu Històric i de Protocols de Barcelona, Josep Brossa, *Llibre de Testaments i Encants*, 1673-1750, (772/36), s.f. 14 i 21 de febrer de 1744. Codicil i testament del pintor Pere Crusells.

Die XXI februarii MDCCXXXIII. En nom de Déu sia, Amen. Jo Pere Cruzells, pintor, ciutadà de Barcelona, fill llegítim y natural de Miquel Cruzells, sabater, ciutadà de la mateixa ciutat, y de Madalena, cònjuges, difunts; detingut de malaltia corporal de la qual jach en lo llit y temo morir, estant emperò per la gràcia de Déu ab mon bon enteniment, sana e íntegra memòria y clar parlar; atnent y conciderant que als dinou del corrent entreguí al notari avall escrit una plica closa en la qual diguí ésser mon últim testament, y que a qui és lícit lo testar també li és lícit codicillar, per çò en declaració de dit mon testament fai y orden los presents meus codicils en lo modo y forma següent.

Primerament deix y llogo a Maria Casanovas, neboda mia y muller de don Juan Garzía Recio, per los bons serveis que de ella tinch haguts y rebuts, y que actualment rebo, y espero ab lo favor de Déu ho continuarà, lo quadro gran ab la pintura del sant *Ecce Homo* y quadrets de son adorno que estan al costat de dit quadro gran, y altre quadro ab pintura de Nostra Senyora de Montserrat, dels quals puga fer y fasse a sas lliberas voluntats.

Item en declaració de ma voluntat expressada en lo testament clos, y per mi al notari avall escrit entregat lo die dinou del corrent mes de febrer del corrent any, dich que és que la part y porció de llegat a favor de la dita Maria Casanovas, muller del dit senyor don Juan García Recio, no arribàs a la quantitat de 200 lliures, moneda barcelonesa, en tal cas vull y és ma voluntat que las demás porcions pertanyents y espectants a las altres nebudas mias y germanas suas, sian disminuïdas, y la de la dita Maria augmentada fins a la dita quantitat de las sobreditas 200 lliures, lo qual augment y disminució respective fas a favor de la mateixa Maria Casanovas, en remuneració y recompensa dels grans serveis y treballs que de ella tinch haguts y rebuts y pren per a mi.

Item en declaració de dita mia disposició y voluntat vull que las parts y porcions expectaran a Francisca y Caetana Casanovas, també nebudas mias y germanas de dita Maria, aquellas sian depositadas en algun arxiu ecclesiàstich de la present ciutat, a obs y per col·locació de sos matrimonis, carnal o spiritual, a solta del notari avall escrit, del qual no puga eixir a favor de ditas Francisca y Caetana Casanovas, sinó en un o altre de dits casos. y en lo cas que ditas Francisca y Caetana morissen, o la altra de ellas morís sens contractar un o altre de dits matrimonis, en tal cas las ditas parts y porcions se apliquen a las personas interessadas a ellas sobrevivints.

Finalment lloho, aprobo, ratifico y confirmo lo dit precalendat mon testament y demás cosas en aquell contengudas, volent que sempre y en tot temps resten en sa forsa y valor.

E aquesta és la mia última voluntat, la qual vull que vàlega per dret de codicils *nuncupatus* o de espècie de aquella última voluntat que millor de dret valer y tenir podrà, de la qual seguida ma mort, y aquella publicada, ne sian fetas per lo notari avall escrit tantas còpies quantas demanadas ne seran per aquells que y pretendran tenir interès.

Fets y firmats foren los presents meus codicils en la present ciutat de Barcelona als vint-y-un dias del mes de febrer, any de la nativitat del Senyor de mil set-cents coranta-y-quatre. Sen+yal de mi, Pere Cruzells, pintor codicilllant predit, qui los presents meus codicils lloho, aprobo, ratifico y firmo.

Testimonis cridats, y per boca pròpria de dit codicilllant pregats, són Barthomeu Tusquets, sastre, ciutadà de Barcelona, y Joan Batista Tusquets, jove sastre habitant en dita ciutat.

Die 26 proxime instante dicta domina Maria fuerunt publicati testes Hiacinthus Albornà, iuvenis pictor, et Joannes Brossa et de Masdovellas, scriptor Barcinone habitatores.

Testament y última disposició de Pere Crusells (mestre)⁶ pintor col·legiat. En nom de Déu, de Maria santíssima y de sant Pere y de tots sants y santes.

Després de dexar ma ànima en mans de Déu, senyor de infinita misericòrdia, declaro que és ma voluntat després de la mia mort, que mon cos sia enterrat en terra ferma, allí ahont és enterrada la mia muller Agnès Crusells, en la parròquia de sant Pere, ab la semblant o matexa funerària que.s féu a la mia dita esposa mia.

Més que sien pagats mos deutes.

Item que sia(n) marmessors de mon testament executor lo pare prepòsit de Sant Felip Neri de Barcelona, com a tal que és y per lo temps serà, y al pare provincial de San Francisco de Paule, com a tal que és y per temps serà, y Isidro Oriol, mestre sastre, y a don Juan García, y a Maria García y Casanovas, cònjuges.

Item que sia(n) celebradas missas resadas de (charitat sis sous)⁷ las següents; en Sant Pere, lloch de mon enterro, las matexas que.s digueren per ma muller gose glòria. En Sant Felip Neri que tots los sacerdots pares de l'oratori digan missa una cada hu. En Sant Francisco de Paula set missas.

Item dispo que se.m sian fetas de mos béns las següents fundacions perpètuas. Primerament en la iglésia del oratori de Sant Felip Neri de Barcelona, de estar patent lo sagrament com se acostuma en lo offici del matí, y a la tarde la funció de oració y prèdica; las quals festas vull que sian la una per sant Pere apòstol y per santa Agnès, de forma que venint lo dia de la santa entre semmana se fàcia la feste en lo diumenge immediatament següent que.s puga fer, y per dotació de estas festas de mos béns y destino dos-centas lliuras (per cada una festa)⁸ de las quals esmarsadas per renda seran deu lliuras per cada una festa, sò és sis lliuras barceloneses que sia per emplear en comprar cera, y las 4 lliuras per la charitat del offici que se celebrarà per suffragi de ma ànima y qui tinga jo obligació.

Segonament en la iglésia de Sant Francisco de Paula de esta ciutat dispo que se instituesca la festa de sant Lluch evangelista en esta forma, música de ciegos en lo offici, y en la ciesta de la tarde, cera competent en lo altar, missa cantada per suffragi de ma ànima y dels meus (y demás individuos col·legiats pintors difunts)⁹ la qual fundació doto y asseñalo que de mos béns se fàcia quinsa lliuras barceloneses de renda perpètua ab tres-centas lliuras esmarsadas a rahó de censal.

Tercerament fundo un aniversari de die de òbit en la iglésia de Santa Maria del Mar en la capella de sant Miquel, per suffragi de la ànima de mon pare (Miquel Crusells, mestre sabaté)¹⁰ gose de glòria, y dels seus, y per dotació de est aniversari asseñalo dotse rals barcelonesos, y de mos béns ab vint-y-dos lliuras barceloneses esmarsadas se.n fasse renda perpètua.

Item llego y dexo tots mos béns mobles com són roba, quadros, trastos de casa, a Maria García y Casanovas, a sas lliberas voluntats, no volent que si entenguia lo què ab moneda se.m trobarà.

Item dispo y és ma voluntat que cumplert ab las sobreditas fundacions, si quedan sinc-centas lliuras, ne disposen en esta forma, dos-centas a Maria García y Casanovas, cent a Teresa Moran y Casanovas, cent a Francisca Casanovas, donsellà, cent a Gayetana Casanovas, donsellà, nebodas de ma muller *quondam*, y lo demás que quèdia sien celebradas missas resadas de charitat a voluntat dels marmessors (instituint hereva la ànima)¹¹ y quant al lloch també y per ditas cosas sia venuda la casa y demás béns se.m tròbian. Axís ho firmo de mà pròpria als 14 de febrer de 1744. Pere Crusells, pintor.

Acerca de la fundació feta en lo oratori de Sant Felip Neri declaro que tinch bé per última voluntat que aquella fundació que ab mon testament fas de dos festas de sagrament patent, ab dotació de 400 lliures en propietat, y 20 lliures en penció, ab la matexa dotació que sia de tres festas donant facultat que lo sacrifici del offici o missa cantada, se aplíquia per qui vullan los pares de dit oratori, però se me celèbria una missa resada per sufragi de ma ànima y dels de ma obligació en cada una de las tres festas, que són la primera per sant Pere apòstol, la segona per santa Ignès, que siere en dia de feyna se celèbria lo diume(nge) immediat que.s puga, y la tercera per sant Joan evangeliste o baptista, y asseñalo per lo gasto de la cera 6 lliures per cada huna de las festas, y 2 lliures per la charitat de las tres missas resadas, una en cada una festa, com tot llargament ho tinch explicat al pare Joan Auli, mon confessor. Est paper fou entregat per son confessor luego de publicat lo dit testament, y se llegí y féu patent a tots los qui allí estavan presents.

2. Arxiu Històric i de Protocols de Barcelona, Josep Brossa, *Llibre d'inventaris*, 1677-1742, 772/76, s.f. Inventari de béns de Pere Crusells, Barcelona, 28 de febrer de 1744.

Die XXVIII Februarii MDCCXXXIII. Inventarium universae haereditatis et bonorum omnium quae fuerunt Petri Cruzells pictoris civis Barcinonae receptum ad instantiam Reverendi dominis Josephi Casasayas presbiteri et praepositi oratoris Santi Philippi Neri praesentis civitatis barbinone. Isidori Oriol sartoris civis dictae civitatis, domini Joannis Garcia Recio et domina Maria Garcia et Casanovas conjugum manumissorum (una cum administratorem reverendo pater fra Franciscus Galindo provincialis monasterii et conventus santi Francisci de Paula ordinis minimorum praesentis civitatis Barchinone absente) testamenti seu ultimae voluntatis dicti Petri Cruzells electorum et nominatorum.

Primo todas aquellas casas ab dos portales ubrints situadas en la present ciutat de Barcelona y en lo carrer més alt de Sant Pere (junt ab lo establiment de ditas casas rebut en poder de Anton Riera, notari, als 18 octubre 1719)²² dins las quals se han trobat lo següent:

- Primo una taula y un banch respatllet pintat, una mampara, una escala de fuster, tot usat.
- Item un quadro de la Cena, usat.
- Item un quadro ab la pintura de la Visitació, usat.
- Item altre quadro ab la pintura de Sant Andreu, usat.
- Item altre quadro ab la pintura del naxament de Nostra Senyora, tots usats y sens guarnició.
- Item sinch testos de terra grans, quatre caxas també de terra per plantar flors y set testos xichs.
- Item un quadret ab la pintura de Sant Christòfol, també usat, sens guarnició.
- Item altre quadro gran ab la pintura de Nostra Senyora adolorida.
- Item altre quadro igual al propdit ab la pintura del sant Ecce Homo.
- Item altre quadro gran ab la pintura del sant Sepulcre.
- Item altre quadro ab la pintura de sant Barthomeu.
- Item altre quadro ab la pintura de sant Pio Quint, tots usats y sens guarnició.
- Item dos quadros ab las pinturas de las dos Dianas, ab guarnició jaspiadas, usats.
- Item altre quadro ab la pintura de sant Francesch, ab sa guarnició jaspeada.
- Item dos pahi(s)os per la cuyna, molt vells.

- Item quatre quadros ab las pinturas dels quatre temps, ab sas guarniciós jaspeadas, iguals que eran en casa (de) Llundell, fuster, per a vendre.
- Item altre quadro ab la pintura de la viuda Judith, sens guarnició.
- Item en casa de dit don Juan Recio, ahont morí dit *quondam* Pere Cruzells, se ha trobat lo següent.
- *Primo* un quadro gran ab pintura del sant Ecce Homo, y guarnició dorada, ab catorze quadrets alrededor per son adorno, que contélo apostolat y el de Jesús y Maria.
- Item dos quadrets, lo un ab pintura de Nostra Senyora adolorida lo un, y lo altre ab la pintura de las ànimas de Purgatori.
- Item un quadret ab la pintura de Nostra Senyora de Montserrat y sa guarnició dorada.
- Item dos quadrets de dos re(t)rattos, lo un de home y lo altre de dona.
- Item un quadret ab la pintura de retratro del pare de son pare, ab sa guarnició dorada.
- Item una calaxera ab sos calaxos corresponents, plana, usada.
- Item una imatge de escultura de Nostra Senyora de la Concepció, ab son peu vermell.
- Item una tauleta petita, rodona, pintada.
- Item un dosser de domàs carmesí, petit, ab una pasta de agnus y una calderilla de llautó, tot usat.
- Item sis cadiras de alba, vellas.
- Item una garrafera ab set garrafas de vidre, tot usat, ab son pany y clau.
- Item una pastera vella per a pastar, ab tots sos arreus.
- Item una curriola del pou y una galleda ab un cércol de ferro tot dolent, que no pot servir.
- Item una tauleta per la cuina molt usada.
- Item unas graellas, una mitja lluna, uns ferros, dos ollas, cinch gavinets, una cassola, una paella petita y un llum, tot de ferro y molt vell.
- Item dos càntirs y un cassó tot de aram, ab son mànech de ferro, tot molt usat.
- Item un cantaret de estany molt usat.
- Item una llumanera, dos candalleros de llautó y un morteret ab sa mà de courer, usat.
- Item dos candaderos de paret, usats.
- Item un escambell de fusta, usat.
- Item una sotacopa de estany usada.
- Item tres culleras y dos furquillas de plata molt usades y ordinàrias.
- Item dos matalassets de catre y tres traspuntins de palla, també per catre, usats.
- Item un matalàs gran, vell.
- Item dos cuxins de llana, una colcha de indianas, dos flassadas, la una usada y la altra vella, dos vànovas la una de fil y cotó y la altre de fil, tot usat.
- Item una musquitera de seda molt dolenta.
- Item tres cortinas de vayeta verda la una y las dos de tela viada molt velllas.
- Item una barreta de ferro.
- Item vuyt llansols, los sis de bri de cànem, y los dos de tela, tots usats.

- Item quatre cuxineras de tela, també usades.
- Item tres estuballas, onze tuvallons, tres tuballolas, nou aixugamans, un sandré, una tela de pasta, tot de bri de cànem, usat.
- Item sinch camisas de tela per home, usades.
- Item dos calсотets de tela, també molt usats.
- Item una armilla de tela, usada.
- Item un parell de mitjas de fil, blancas, usades.
- Item dos toquillas de tela usades.
- Item una gorra de llana obscura, usada.
- Item dos corbatas de escomilla negras, usades.
- Item un sombrero usat<s>.
- Item dos parells de sabatas molt usades.
- Item dos parells de mitjas de estam molt usades.
- Item dos parells de sivellas, unas de ferro y altre de llautó.
- Item un bastó de fusta ordinari, ab son puny del mateix.
- Item dos parells de mitjas dellana blanca, usades.
- Item quatre casacas, ço és las dos de color y las dos negras, molt usat.
- Item tres jupas, ço és las dos de paño y la altre domàs molt dolent.
- Item dos llits de peu de gall, molt dolent.
- Item una caixa sens pany, clau ni cobertor, molt dolenta.
- Item un bahul molt dolent ple de caretas.
- Item ab diners se han trobat 31 lliures 14 sous.

Los quals béns encara que foran del dit *quondam* Pere Cruzells, ab tot(s) los béns mobles com són robas, quadros y trastos de casa, no.ls continuam per ces hereditari del dit difunt per haver-ne fet llegat a la dita senyora Maria García y Casanovas, sa neboda, ab son testament y part ab son codicil, los quals dita senyora se reté vé assí com a propis, y de aquells ne firma àpoca a dits senyors conmarmessors. Respecte però de les casas, roba del difunt, tres culleras y dos forquillas y las 31 lliures 14 sous, aquellas dits senyors don Juan García y Recio (y) dita senyora se encarrega, y de ells promet donar-ne bo, leal y verdader compte, y las ditas casas se las encarregan dits marmessors, excepto lo dit provincial de sant Francesch de Paula que és ausent.

Item, continuant lo present inventari, 25 lliures (o allò que sie)¹³ que Joachim Feu, pintor, està debent al dit Pere Cruzells a cumpliment del vale si firmà a 25 de abril de 1742 per a las rahons contingudas en dit vale, protestant que si en lo esdevenidor apareixeran altres béns de dit difunt, aquells los continuaran en lo present inventari, o bé ne faran altre de nou, de la confeccióde del qual inventari me requireixen ne lleve lo present acte de inventari. *Quod fuit actum ut supra.*

Testes sunt Joannes Brossa et de Masdovellas scriptor civis Barchinonae et dominus Gracianus Dumeny et Argabin Barchinone residens.

3. Biblioteca de Catalunya, Ms.16, Josep de Vega i de Sentmenat, *Libro de noticias curiosas*, 1735.

“Crusells (Pedro) Pintor insigne de Barcelona, año 1700. Al principio de este siglo trabajó con gran primor en miniatura, sacando retratos de cuerpo entero muy exactos del tamaño de una peseta; con este penoso ejercicio se le debilitó tanto la vista que se quedó sin ella a mediana edad. Hizo también varias obras al olio, i entre ellas se cuentan hoy todos los quadros de la iglesia i porteria de capuchinos; un quadro muy grande que hay en la porteria de Santa Cathalina, i los que hay en la capilla del rosario de dicho convento colocados a mano derecha, uno de ellos creo es la Assumpta. Ganó mucho dinero en el tiempo que estuvo en Barcelona Carlos VI emperador i su muger por las pinturas que hizo, i con él compró una muy buena casa cuyos réditos legó en su testamento a una fiesta de san Lucas, anniversaria en la iglesia de San Francisco de Paula (de boca de Tramullas). Hay del mismo 13 o 14 quadros en casa (de) don Joseph de Magarola de la Porta Ferrissa, y lo es entre ellos la Virgen del estrado.”

NOTES

1. El mèrit de la troballa d'aquesta documentació és compartit amb la professora Rosa Creixell Cabeza, que també l'havia localitzada de forma simultània i independent durant la seva recerca a l'Arxiu de Protocols de Barcelona, amb motiu de l'estudi de la història del luxe i consum artístic a la Barcelona del segle XVIII (1740-1760). En una afortunada conversa vam descobrir que casualment ambdós teníem ressenyada la documentació aquí transcrita. Li agraeixo, doncs, molt sincerament la seva gentilesa en autoritzar-ne la publicació.
2. J.R.TRIADÓ i R.M.SUBIRANA REBULL, *Pintura moderna i contemporània*, Art de Catalunya, vol. 9, Barcelona, 2001, pàg.105.
3. J. BOSCH BALLBONA, “Flagel·lació de Crist”, dintre de *Un any d'adquisicions, donacions i recuperacions*, Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona, 1992, pàg.60-66; J.BOSCH BALLBONA, “Retrobament amb Pere Crusells (1672-cap a 1742). La placa de la Flagel·lació de Crist”, *Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya*, núm. 2, Barcelona, 1994, pàg.151-154; F. FONTBONA i V. DURÀ, *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, I-Pintura*, Barcelona, 1999, pàg. 36; F. FONTBONA, “Pere Crusells i la *Vinguda de l'Esperit Sant*,” *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, IX, Barcelona, 1995, pàg. 199-211.
4. Si a l'autor l'identifiquem amb l'escriptor i polític Josep de Vega i Sentmenat (1754-1831), senyor de Santa Maria de la Ràpita i d'altres llocs; acadèmic de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1772) i diputat a les corts (vegeu-ne l'entrada corresponent a la *Gran Enciclopèdia Catalana*) haurem de concloure que la data de portada del manuscrit és del tot apòcrifa. Sobre aquesta breu però significativa memòria de Crusells, vegeu-ne la nostra transcripció íntegra al final.
5. F. FONTBONA, 1995, *op.cit.*, pàg.205.
6. El parèntesi esborrat a l'original.
7. El parèntesi escrit al marge.
8. Idem.
9. Idem.
10. Idem.
11. Idem.
12. Idem.
13. Idem.